

Putyin káoszának kora – az orosz zűrzavar veszélyei

Tatiana Stanovaya: Putin's Age of Chaos, The Dangers of Russian Disorder, Foreign Affairs, September/October 2023

DOI: 10.14267/VILPOL2023.05.02.

Az Ukrajna elleni invázió 2022 februári megindítását követően kezdetben nem volt érzékelhető változás az orosz elit belpolitikához való hozzáállásában, és erre az orosz gazdaságot sújtó szankciók sem tudtak hatással lenni. Azonban ez 2022 őszére kezdett megváltozni, miután az ukrán hadsereg sikeres harkivi ellentámadására és a Krím-félszigetet Szocsival összekötő híd részleges megsemmisítésére nem érkezett érdemi válaszreakció a Kreml részéről, ami bizonytalanná tette a politikai és gazdasági szereplőket abban, hogy a háború kihathat-e az országuk területére is.

A 2023 első félévének orosz szempontból sikertelen időszaka tovább fokozta ezt a bizonytalanságot, nem beszélve arról, hogy ezzel párhuzamosan több ukrán háttérű dróntámadás érte Moszkvát, és a Jevgenyij Prigozsин által vezetett Wagner-csoport júniusban elfoglalta Rosztov-na-Donu városát, majd visszavonulását megelőzően Moszkva ellen is megindult, és több orosz katonai gépjárművet megtámadott. A Kreml válságkezelési képessége is kérdésessé vált sokak szemében, miután Putyin – bár a lázadást követően elítélte és árulónak nevezte Prigozsint – végül kegyelmet adott a Wagner-csoport tagjainak és az őt korábban nyíltan bíráló vezetőnek. Ez az engedékenység korábban elképzelhetetlen volt, ami bátrabbá tette tábornokokat a katonai felsővezetésre való panaszkodásban, és felerősítette a militarizálódás miatt előtérbe kerülő ultranacionalista keményvonalasok hangját, akik határozottabb fellépést vártak volna el az államvezetéstől a háborúban és a belpolitikában. A Wagner-csoport lázadása tehát rávilágított a rendszer törékenységére és arra, hogy a Kreml alábecsüli a belpolitikai kockázatokat, lábbon lőve saját magát, hiszen egy jelentős részben állam által pénzelt katonai szervezet fordult ellene.

Bár ezek az események továbbra sem borították fel az orosz átlagemberek hétköznapjait, a lakosság is elkezdte érzékelni a Kreml gyengeségét, amely már nem volt képes teljesen az asztal alá söpörni a számára nemkívánatos eseményeket, és a felszín alatt lassan elkezdett megváltozni az emberek Putyinról és a Kremlről alkotott képe. Az államfő népszerűsége azonban összességében változatlan maradt, a háború kitörése óta 8-ról 19 százalékra emelkedett az őt nyíltan csodáló aránya, és 48-ról 68 százalékra emelkedett az újraválasztását támogatók aránya. Ez azzal magyarázható, hogy az emberek átruházták Putyinra a jogot, hogy megvédje őket a Nyugattal szemben, akkor is, ha ez belpolitikai zavarokkal jár. A putyini rendszer alapját jelentő társadalmi szerződés tehát nem borult fel, csak az előző évtizedekben megszokott stabilitás helyett most már geopolitikai biztonságot vártak el az emberek a Kreml politikájának elfogadásáért cserébe.

A kételkedő hangok ugyanakkor felerősödtek a lakosság részéről is. Miután 2023 májusában dróntámadás érte a befolyásos és gazdag oroszok által lakott moszkvai Rubljovka városrészt, a közösségi médiában sokan úgy vélték, hogy a hatalmon lévők megkapták a méltó büntetésüket, és remélték, ez intő jel lesz az elitnek, akitől határozottabb fellépést vártak a háború során fellépő konfliktusokban. Az elitellenes érzelmek segítették Prigozsин felemelkedését is, akit Brahmút elfoglalását követően már az ötödik legmegbízhatóbb politikai szereplőnek tartottak az oroszok a Romir nevű közvéleménykutató-csoport szerint. Prigozsин védelmi minisztériummal szembeni szemtelenségét látva az egyszerű emberek többsége a korrupcióval és az elkényeztetett elittel szembeszálló „keresztes lovagnak” tekintette őt. Ez viszont megváltozott a 2022. júniusi lázadás hatására, és a Prigozsин iránti bizalom jelentősen, miközben a védelmi miniszter Sojgué csak enyhén csökkent. Ez arra utal, hogy a lázadás az embereket végső soron nem a küszködő államhatalom ellen lelkesítette, hanem a destabilizáció kilátásba helyezésével riogatta őket.

A nyugati elemzők többsége azt jósolta, hogy a Wagner-csoport lázadása felkelti a béke iránti vágyat az elitben és a társadalom szélesebb rétegeiben is, de tévedtek: az esemény hatására tovább nőtt a háború támogatottsága, ami némileg ellentmond a korábban leírtaknak. Az oroszokra a történelem során korábban is jellemző volt, hogy a kihívások hatására csak még elszántabbá váltak a háborúzásban, most azonban nem a birodalmi ambíciók, hanem a kétségbeesett túlélés és a Nyugattól való félelem motiválta őket.

Prigozsинék lázadása tehát csak fokozta a társadalom frusztráltságát, ennek ellenére Putyin töretlenül hitt a háború sikere, az elit lojalitása és népe szeretetében, bár az ezt követő nyilvános szerepléseiben való szokatlanul közvetlen viselkedése azt mutatta, hogy utóbbi téren megerősítésre vár, és látványosan keresi népe szeretetét. A tekintélyüket veszített katonai és biztonsági szolgálatok viszont ezzel párhuzamosan egyre szigorúbb kontrollra törekedtek a társadalom felett. Ezek a dinamikák együttesen a kormányzati magatartás következetlenségéhez vezettek, a lázadás tehát ahelyett, hogy elősegítette volna a rezsim elmozdulását, csak még elnyomóbbá és kiszámíthatatlanabbá tette az államvezetést.

Az így kialakult helyzet a keményvonalasok csoportjának kedvez, akik konzervatívokból, a biztonsági szolgálat tagjaiból, a háborúpárti katonai tudósítókból és televíziós szakértőkből állnak, és az ukránok, valamint az árulók elleni határozott fellépést képviselik. Ezt a hozzáállást kénytelen volt felvenni a kormányzat is, mert a közhangulat egyre kevésbé lett elnéző azon gazdasági és politikai szereplőkkel szemben, akik távol tartják magukat a háborútól.

A háború hatására generációváltás következhet be a politikai elitben, és a „putyinizmus” eszméjének elterjedését segítő idősebb ideológusokat kiszoríthatják a fiatalabb keményvonalasok, akik fizikailag is közelebb állnak a háborúhoz, és pragmatikusabban gondolkodnak a kialakult háborús helyzetről, mint például Szergej Kiriyenko, Putyin belpolitikai főtanácsadója, aki jelenleg a négy annektált ukrán régiót vezeti. A sors iróniája, hogy ezeknek az idősebb ideológusoknak nagy szerepe volt abban, hogy Putyin Ukrajna lerohanása mellett döntött, de azóta a háború valóságától fizikailag és intellektuálisan is távol állnak, és nem maradt több mondanivalójuk.

A cikk szerzője szerint a rendszer elkezdett megtanulni Putyintól függetlenül működni. Ezt az tette lehetővé, hogy a koronavírus-járvány ideje alatt elszigetelődött Putyin távolságtartó vezetővé vált, ami miatt nem mérte fel rendesen és alábecsülte a felmerülő belpolitikai kockázatokat, ami miatt egyre inkább egy idősödő vezető benyomását kelti, és a Prigozsин elleni vádak utólagos ejtésével vezetési gyengesége is megmutatkozott. Putyin gyengeségét és a saját meggyőződéseiben való hitét elkezdtek kihasználni az elnöki adminisztráció fiatalabb tagjai is, akik már nemcsak hízelgésből, hanem a saját hasznukra fordítva erősítik meg az elnököt saját elképzeléseiben, így távol tartva őt a politikai valóságtól.

Meglepő fejlemény, hogy Prigozsин lázadását követően a Kreml úgy tűnik, engedélyezni fogja a Wagner-csoport új vezető alatt történő működését, és a katonai erők koncentrálása helyett új magánhadseregeket szeretne bevonni a harcokba, mint például a kozákok csoportját. Ezzel párhuzamosan a politikai erők befelé fordítják a figyelmüket, és a háború alatt tapasztalt belpolitikai problémák kezelését helyezik előtérbe Putyin történelmi küldetésével, az ukránok „felszabadításával” szemben. A hatalom egyre nehezebb helyzetbe kerül, és egyszerre kell megküzdenie Putyin vezetésének mélyülő válságával, a széttöredező elittel és a társadalom növekvő elégedetlenségével. A következő időszakban a Kremlt a kijelölt stratégiai irányvonal követése helyett várhatóan inkább a változó körülményekre való reagálás fogja jellemezni, ami az ország geopolitikai lépéseit is kiszámíthatatlanabbá teheti.

Topercer Péter

